

4 มิถุนายน 2558

รายงานสถานการณ์สิทธิ
มนุษยชน หนึ่งปีหลังการ
รัฐประหาร 2557:
กระบวนการยุติธรรมลาย
พราง ภายใต้ คสช.

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน Thai Lawyers for Human Rights

109 ซอยสิทธิชน ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310

โทร(Tel): 096-7893172 หรือ 096-7893173 e-mail: tlhr2014@gmail.com

Website :<https://tlhr2014.wordpress.com/>

4 มิถุนายน 2558

รายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชน หนึ่งปีหลังการรัฐประหาร 2557

กระบวนการยุติธรรมลายพราง ภายใต้ คสช.

ตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคม 2557 และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคม 2557¹ จนกระทั่งได้ประกาศยกเลิกการใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2558² และได้ประกาศใช้คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 3/2558 เรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติขึ้นมาเพื่อให้อำนาจเจ้าหน้าที่ทหารแทนกฎอัยการศึก ตลอดระยะเวลาหนึ่งปีภายใต้การปกครองประเทศโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติปรากฏการกระทำที่เป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ ขาดการตรวจสอบถ่วงดุล ไม่เคารพหลักนิติธรรมและพันธกรณีกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อีกทั้งยังละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน

ในทางนิติบัญญัติ คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ 184 ฉบับ ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ 122 ฉบับ คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ 17 ฉบับ และได้แต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ขึ้นมาพิจารณากฎหมาย ซึ่งจนถึงปัจจุบันมีร่างกฎหมายที่เข้าสู่การพิจารณาของ สนช.จำนวนทั้งหมด 112 ฉบับ จำแนกเป็นกรณีประกาศใช้เป็นกฎหมายแล้ว 77 ฉบับ กรณี สนช.เห็นชอบแล้วและอยู่ระหว่างการประกาศใช้เป็นกฎหมาย 17 ฉบับ และกรณีอยู่ระหว่างการพิจารณา 18 ฉบับ ซึ่งในทางรูปแบบการออกกฎหมายนี้ไม่ได้มีฐานที่มาจากความยินยอมและการมีส่วนร่วมใดๆของประชาชน และในทางเนื้อหาได้มีกฎหมายหลายฉบับที่ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน เช่น ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 7/2557 เรื่องการห้ามชุมนุมทางการเมือง ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 37/2557 เรื่องความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร ร่างพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.... เป็นต้น

¹ ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 2/2557 เรื่องการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร

² ทั้งนี้ ไม่กระทบต่อการประกาศใช้กฎอัยการศึกที่มีผลใช้บังคับอยู่ในวันที่ 19 พฤษภาคม พุทธศักราช 2557

ในทางบริหาร คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ใช้อำนาจตามกฎหมายอัยการศึกในการเรียกบุคคลมารายงานตัวหรือเชิญตัวบุคคลไปปรับทัศนคติอย่างน้อยจำนวน 751 คน³ การติดตามไปยังบ้านพักกลุ่มบุคคลซึ่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติเห็นว่าเป็น “ภัยต่อความมั่นคง” มีการแทรกแซงหรือปิดกั้นไม่ให้มีงานเสวนาหรือกิจกรรมสาธารณะเกิดขึ้นอย่างน้อย 71 งาน⁴ รวมถึงมีการดำเนินคดีกับผู้แสดงออกหรือร่วมชุมนุมทางการเมือง นอกจากนี้คณะรักษาความสงบแห่งชาติมีนโยบายในการดำเนินการตามแผนแม่บทแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายในการทำลายทรัพย์สินของประชาชน การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งการดำเนินนโยบายขาดการมีส่วนร่วมและการพิจารณาถึงกระบวนการแก้ไขข้อพิพาทที่มีการเจรจามาก่อนหน้านี้ ทำให้สร้างผลกระทบต่อชุมชนมากกว่า 100 ชุมชน และมีประชาชนได้รับผลกระทบกว่าหนึ่งพันครัวเรือน

ในทางตุลาการ คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้กำหนดให้คดีความผิดบางประเภทอยู่ภายใต้การพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร ได้แก่ ความผิดต่อพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวุธปืน ความผิดอันเป็นการฝ่าฝืนประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติอยู่ในเขตอำนาจศาลทหาร ทำให้มีพลเรือนถูกดำเนินคดีในศาลทหาร อย่างน้อย 700 คน⁵

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนก่อตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนภายหลังรัฐประหารและเก็บข้อมูลการละเมิดสิทธิมนุษยชน ได้ให้คำแนะนำทางกฎหมายแก่ประชาชนไปแล้วจำนวน 122 กรณี และให้ความช่วยเหลือทางคดีแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยรวมทั้งสิ้น 60 รายจาก 38 คดี อย่างไรก็ตามนอกจากคดีที่ศูนย์ทนายความฯ ได้ให้ความช่วยเหลือแล้ว ยังมีผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของคณะรักษาความสงบอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งแบ่งเป็นประเด็นในการพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. การแสดงออกภายใต้สถานการณ์ความไม่มั่นคงของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

ในด้านสิทธิเสรีภาพการแสดงออก คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ใช้มาตรการต่างๆในการจำกัดสิทธิในเสรีภาพด้านการแสดงออกของประชาชน ได้แก่ การประกาศกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 2/2558 การเรียกให้ไปรายงานตัวหรือการเชิญตัวเพื่อไปปรับทัศนคติ การประกาศคณะ

³ 364 วันหลังประหาร ประมวลสถานการณ์เสรีภาพในการแสดงออก, <http://freedom.ilaw.or.th/blog/364%20days%20after%20coup> (เข้าถึงเมื่อ 31 พฤษภาคม 2558)

⁴ อ้างแล้ว

⁵ International Commission of Jurists (ICJ), *Submission to the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, 11 May 2015, <http://icj.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2015/05/Thailand-ICJ-CESCRsubmission-Advocacy-non-legal-submission-2015-ENG.pdf>. (เข้าถึงเมื่อ 31 พฤษภาคม 2558)

รักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 7/2557 เรื่องห้ามชุมนุมทางการเมือง รวมถึงการดำเนินคดีความผิดหูหนวก หูหนวก ประมาทหรืออาชญากรรมตามรัฐธรรมนูญมาตรา 112

1.1 การเรียกให้ไปรายงานตัวและการปรับทัศนคติ

ภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ออกคำสั่งเรียกบุคคลไปรายงานตัว ซึ่งประกอบไปด้วยนักการเมือง นักวิชาการ นักกิจกรรม กลุ่มการเมืองฝ่ายต่างๆ รวมแล้วมีผู้ถูกเรียกให้ไปรายงานตัวอย่างน้อย 751 ราย โดยระหว่างวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 – 1 เมษายน 2558 เจ้าหน้าที่ทหารได้ใช้อำนาจตามมาตรา 15 ทวิ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึกในการกักตัวบุคคลได้ไม่เกินเจ็ดวันโดยไม่มีข้อกล่าวหา ซึ่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร และในวันที่ 1 เมษายน 2558 ได้มีพระบรมราชโองการยกเลิกกฎอัยการศึก

ลักษณะการเรียกให้ไปรายงานตัวนั้นในช่วงเดือนแรกหลังรัฐประหาร คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้อ่านคำสั่งเรียกบุคคลเข้ารายงานตัวผ่านทางโทรทัศน์และวิทยุในช่วงเวลากลางวัน และให้ไปรายงานตัว ณ สโมสรทหารบก เทเวศน์ กรุงเทพฯ ในวันรุ่งขึ้น ซึ่งผู้ถูกเรียกเข้ารายงานตัวจะถูกควบคุมตัวไปยังสถานที่ปิดลับ และมีผู้ถูกเรียกให้มารายงานตัวอย่างน้อย 5 รายถูกดำเนินคดีตามมาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญา หลังจากรายงานตัวหรือถูกจับกุมเนื่องจากไม่ไปรายงานตัว อีกทั้งในต่างจังหวัดยังมีการติดต่อเรียกบุคคลไปรายงานตัวในค่ายทหารแต่ละพื้นที่ โดยไม่มีการประกาศรายชื่ออย่างเป็นทางการอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนได้รับข้อมูลว่าผู้ที่มีรายชื่อถูกเรียกให้ไปรายงานตัวบางรายไม่ยินยอมไปรายงานตัว และได้หลบหนีออกนอกประเทศ เนื่องจากคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ประกาศกำหนดให้การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเรียกบุคคลให้ไปรายงานตัวเป็นความผิดตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 41/2557 และในกรณีที่บุคคลดังกล่าวไปรายงานตัวจะต้องยอมรับปฏิบัติตามเงื่อนไข คือ การยืนยันที่อยู่อาศัยและห้ามเดินทางออกนอกราชอาณาจักรเว้นแต่ได้รับอนุมัติจากหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ งดการเคลื่อนไหวหรือประชุมทางการเมือง ณ ที่ใดๆ และหากฝ่าฝืนเงื่อนไขหรือดำเนินการช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมทางการเมือง ยินยอมที่จะถูกดำเนินคดีและระงับธุรกรรมทางการเงิน โดยการไม่ไปรายงานตัว ไม่ยอมรับเงื่อนไขหรือฝ่าฝืนเงื่อนไขดังกล่าวมีโทษจำคุกไม่เกิน สองปี ปรับไม่เกิน สี่หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ผู้ที่ถูกดำเนินคดีในฐานความผิดดังกล่าว ได้แก่ นายสมบัติ บุญงามอนงค์ รศ.ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ นางสาวจิตรา คชเดช เป็นต้น

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนพบว่าบุคคลที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติเรียกให้ไปรายงานตัวส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับทางการเมืองในแนวทางของคนเสื้อแดง หรือกลุ่มที่มีการแสดงออกเกี่ยวกับการแก้ไขหรือยกเลิกมาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตาม การเรียกบุคคลไปรายงานตัวโดยบุคคลดังกล่าวไม่ทราบถึงสาเหตุที่ตนถูกเรียก รวมถึงไม่อาจทราบได้ว่าจะถูกนำไปควบคุม ณ ที่ใด ไม่สามารถติดต่อบุคคลภายนอกได้ และกำหนดให้การไม่ไปรายงานตัวเป็นความผิด รวมถึงการไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขจะนำไปสู่ผลร้ายใดๆนั้น ในหลักการทางกฎหมาย ความผิดดังกล่าวไม่ใช่ความผิดในตัวเอง แต่เป็นความผิดเนื่องจากกฎหมายบัญญัติ (mala prohibita)

กฎหมายดังกล่าวจึงละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน และขัดต่อกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

1.2 การห้ามชุมนุมทางการเมือง

คณะกรรมการความสงบแห่งชาติได้ประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 7/2557 เรื่องห้ามชุมนุมทางการเมือง ซึ่งจำกัดการชุมนุมตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ผู้ฝ่าฝืนระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และมีการบังคับใช้ประกาศฉบับดังกล่าวอย่างกว้างขวาง รวมถึงการข่มขู่ว่าจะดำเนินคดีตามประกาศฉบับดังกล่าว หากไม่ให้ความร่วมมือในการงดจัดงานเสวนาหรือกิจกรรมสาธารณะที่มีแนวโน้มจะเกี่ยวข้องกับการเมืองหรืออาจจะกระทบความมั่นคง ซึ่งจนถึงปัจจุบันมีกิจกรรมและเวทีเสวนาที่ถูกห้ามจัดหรือถูกแทรกแซงไปแล้วอย่างน้อย 71 งาน อย่างไรก็ตามการแสดงออกในพื้นที่สาธารณะซึ่งไม่เข้าข่ายประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 7/2557 บางกรณีกลับถูกเจ้าหน้าที่ทหารควบคุมตัวและบังคับให้ยอมรับเงื่อนไขไม่เคลื่อนไหวทางการเมืองอีกต่อไป เช่น การชูนิ้วมือสามนิ้ว การรับประทานแซนด์วิช การใส่เสื้อยืดซึ่งมีข้อความ “Peace Please” เป็นต้น

ตัวอย่างการดำเนินคดีตามประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 7/2557 เช่น คดีของพลเมืองโต้กลับซึ่งได้จัดกิจกรรม “เลือกตั้งที่ลี้ก” หน้าหอศิลปวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558 รวมถึงคดีของนายพันธ์ศักดิ์ ศรีเทพ ในการเดินเพื่อมารายงานตัวคดี “เลือกตั้งที่ลี้ก” ยังสถานีตำรวจนครบาลปทุมวันในวันที่ 15 มีนาคม 2558 ทั้งที่กิจกรรมดังกล่าวเป็นเพียงการเดินเท้าจากบริเวณซอยรางน้ำ มายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์เท่านั้น

นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่าบางกรณีเจ้าหน้าที่ทหารไม่มีอำนาจในการควบคุมตัวใดๆ แต่เจ้าหน้าที่ยังคงควบคุมตัวบุคคลไปยังสถานีตำรวจเพื่อลงบันทึกประจำวัน และบันทึกว่าได้มาสถานีตำรวจโดยสมัครใจ ทั้งที่ความจริงโดยสภาพผู้ถูกควบคุมตัวไม่อาจปฏิเสธการควบคุมตัวได้ ตัวอย่างเช่น การควบคุมตัวนายพันธ์ศักดิ์ ศรีเทพ ซึ่งประสงค์จะออกเดินทางจากบ้านย่านนนทบุรีมายังสถานีตำรวจนครบาลปทุมวันในวันที่ 14 มีนาคม 2558 โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าควบคุมตัวระหว่างทางมายังสถานีตำรวจนครบาลปทุมวัน จากนั้นจึงปล่อยตัวในช่วงเย็นโดยไม่มีการตั้งข้อกล่าวหา หรือกรณีของนายอนุรักษ์ เจนตวนิชย์ หรือ “ฟอร์ด เส้นทางสีแดง” ซึ่งมีการควบคุมตัวหลังทำกิจกรรมรำลึกวันที่ 19 พฤษภาคม 2558 พร้อมยึดเสื้อยืดพิมพ์ลายคนชูสามนิ้วมายังสถานีตำรวจนครบาลลุมพินีก่อนจะมีการปล่อยตัวในช่วงดึก โดยไม่มีการแจ้งข้อกล่าวหาใดๆ พฤติการณ์ดังกล่าวถือเป็นการคุกคามการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและเป็นการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งส่งผลทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวในการใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง

1.3 การดำเนินคดีอาญามาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญา

นับตั้งแต่มีการรัฐประหาร นโยบายการปราบปรามผู้กระทำความผิดตามมาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญาก็ถือเป็นเป้าหมายหนึ่งของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ โดยในรายชื่อที่คณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติได้มีคำสั่ง

เรียกให้ไปรายงานตัวส่วนหนึ่งเป็นรายชื่อของนักกิจกรรม ซึ่งเคยรณรงค์ให้มีการแก้ไขหรือยกเลิกมาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญา และบางส่วนมีประวัติในการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้บุคคลส่วนหนึ่งที่มีรายชื่อให้ไปรายงานตัวนั้นไม่ยอมไปรายงานตัวและต้องหลบหนีออกนอกประเทศ เพราะไม่แน่ใจว่าจะถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา 112 หรือไม่ เนื่องจากหากถูกดำเนินคดีดังกล่าวผู้ต้องหาส่วนใหญ่จะไม่สามารถได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนพบว่า มีเพียง 8 รายเท่านั้นที่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว และมีเพียง 1 รายซึ่งศาลไม่อนุญาตให้ฝากขังต่อ จากจำนวนผู้ต้องหาและจำเลยทั้งหมด 67 รายในปัจจุบัน นอกจากนี้มาตรา 112 ยังเป็นความผิดประเภทหนึ่งซึ่งต้องขึ้นสู่การพิจารณาตัดสินของศาลทหารตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 37/2557 อีกด้วย

จากการรวบรวมข้อมูลของศูนย์ทนายความฯ พบว่า มีประชาชนถูกจับกุมและนำตัวฟ้องต่อศาลทหารอย่างน้อย 30 คดี โดยที่ศาลทหารได้มีคำพิพากษาแล้ว 6 คดี พฤติการณ์ซึ่งถูกจับกุมได้แก่ การแต่งบทกวี การเขียนผนังห้องน้ำ การโพสต์ข้อความในเฟซบุ๊ก และการแชร์คลิปในสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น ซึ่งคดีที่ศาลทหารพิพากษาแล้วนั้นได้รับโทษจำคุกขั้นต่ำกรรมละ 3 ปี ไปจนถึง 10 ปี โดยศาลทหารมีแนวโน้มจะลงโทษในอัตราสูงกว่าศาลพลเรือน กล่าวคือ โดยทั่วไปศาลพลเรือนลงโทษพิพากษาจำคุกกรรมละ 5 ปี แต่ศาลทหารพิพากษาจำคุกกรรมละ 10 ปี โดยคดีมาตรา 112 ในศาลทหารที่มีคำพิพากษาแล้วทั้งหมดจำเลยได้ให้การรับสารภาพ

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่าในระยะเวลาหนึ่งปีหลังรัฐประหารประชาชนถูกจำกัดเสรีภาพในการแสดงออก ทั้งในด้านการแสดงความเห็น ผ่านสื่อออนไลน์ การจัดเวทีเสวนาสาธารณะ รวมถึงการรวมตัวคัดค้านโครงการต่างๆของรัฐบาล โดยการใช้อำนาจตามกฎหมายการศึกษา ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และการดำเนินคดีมาตรา 112 เป็นเครื่องมือในการจัดการ โดยมีเหตุผลในการจำกัดเสรีภาพว่าเนื่องจากอยู่ใน “สถานการณ์ไม่ปกติ” แม้ว่าทั่วไปแล้วพฤติการณ์ดังกล่าวประชาชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้โดยไม่มี ความผิดต่อกฎหมายและมีหลักประกันสิทธิเสรีภาพ ส่วน “เหตุการณ์ไม่ปกติ” นั้นเป็นเพียงข้ออ้างของคณะรักษาความสงบแห่งชาติและเจ้าหน้าที่ทหารในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนเท่านั้น

2. ยุติธรรมลายพราง กฎอัยการศึกและการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหารสิทธิในกระบวนการยุติธรรม
เป็นสิทธิประเภทหนึ่งซึ่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ดำเนินการละเมิดอย่างร้ายแรง ตั้งแต่การประกาศใช้กฎอัยการศึกไปจนถึงการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร ซึ่งส่งผลให้เจ้าหน้าที่ทหารได้เข้ามาดำเนินการตั้งแต่ขั้นจับกุม ส่งฟ้องและพิจารณาพิพากษาคดี

2.1 การประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร

ผลของประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 2/2557 เรื่องการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ทำให้เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจในการควบคุมตัวบุคคลได้ไม่เกินเจ็ดวันตามมาตรา 15 ทวิ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งบุคคลที่ถูกควบคุมตัวตามอำนาจดังกล่าวมีทั้งกรณีที่ถูกเรียกให้ไปรายงานตัวและกรณีที่ถูกจับกุมจากสถานการณ์การชุมนุมหรือก่อนมีการสั่งให้ดำเนินคดี

การใช้อำนาจในการควบคุมตัวดังกล่าวส่งผลให้บุคคลถูกควบคุมตัวไปยังสถานที่ปิดลับทำให้บุคคลทั่วไปหรือแม้กระทั่งญาติและทนายความไม่อาจเข้าถึงได้ การควบคุมตัวในสถานที่ปิดลับไม่มีบุคคลอื่นสามารถเข้าถึงหรือตรวจสอบการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกเรียกรายงานตัวหรือถูกจับกุมได้นั้นส่งผลให้มีการร้องเรียนว่ามีการทรมานระหว่างการควบคุมตัวตามกฎหมายการศึกษาโดยเฉพาะคดีซึ่งเกี่ยวกับอาวุธ หรือวัตถุระเบิด ศูนย์ทนายความฯ พบว่ามีผู้ร้องเรียนว่ามีการทรมานเกิดขึ้นระหว่างควบคุมตัวอย่างน้อย 18 ราย นอกจากนี้ยังพบว่ามีบุคคลอย่างน้อย 2 ราย ซึ่งถูกควบคุมตัวมากกว่าเจ็ดวัน ซึ่งเกินกว่าระยะเวลากฎหมายกำหนด ได้แก่ นางสาวกริชสุดา คุณะแสน และนาย ยงยุทธ บุญดี โดยเจ้าหน้าที่ทหารได้กล่าวอ้างว่าเป็นความสนใจอยู่ต่อของผู้ถูกควบคุมตัวเอง

อย่างไรก็ตามนอกจากการควบคุมตัวในสถานที่ปิดลับ การร้องเรียนว่ามีการทรมานและการควบคุมตัวโดยมิชอบแล้ว เจ้าหน้าที่ทหารยังใช้อำนาจดังกล่าวจำกัดไม่ให้ประชาชนแสดงออก หรือดำเนินกิจกรรมใดๆ รวมถึงการเรียกบุคคลไปปรับทัศนคติ ผ่านการให้เซ็นยอมรับเงื่อนไขตามประกาศคณะรักษาความสงบฉบับที่ 40/2557 เรื่องการกำหนดเงื่อนไขการปล่อยตัวบุคคลที่ถูกกักตัวตามพระราชบัญญัติกักตัวตามพระราชบัญญัติกักตัวตามกฎหมายการศึกษา พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 15 ทวิ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้สิทธิในการแสดงออกของประชาชน

2.2 การดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร

คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ทำการยึดอำนาจทางตุลาการในการดำเนินคดีความผิดทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ความผิดต่อความมั่นคงในราชอาณาจักร ความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 37/2557 เรื่องความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร และความผิดตามประกาศฉบับดังกล่าวยังถูกขยายฐานความผิดอื่นเกี่ยวข้องกัน โดยประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 38/2557 เรื่องคดีที่ประกอบด้วยกรกระทำหลายอย่างเกี่ยวข้องกัน และต่อมาได้มีประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 50/2557 เรื่องให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดที่ใช้เฉพาะแต่การสงคราม ส่งผลให้คดีดังกล่าวต้องถูกพิจารณาคดียังศาลทหาร ซึ่งปัจจุบันมีพลเรือนถูกดำเนินคดีที่ศาลทหารแล้วอย่างน้อย 700คน⁶

การดำเนินคดีในศาลทหารมีปัญหาอย่างน้อยสามประการคือ ประการแรก ในด้านความเป็นอิสระและเป็นกลาง ศาลทหารอยู่ในสังกัดกระทรวงกลาโหม ดังนั้นองค์คณะตุลาการนั้นจึงอยู่ในสังกัดกระทรวงกลาโหม⁷ และสองในสามขององค์คณะนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ทหารซึ่งไม่จบการศึกษากฎหมาย การที่ตุลาการสังกัดกระทรวงกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมรวมถึงผู้บังคับบัญชาทหารสามารถแต่งตั้งตุลาการศาลทหารได้⁸

⁶ อ้างแล้ว

⁷ มาตรา 5 พระธรรมนูญศาลทหาร “ศาลทหารทั้งหลายตามพระราชบัญญัตินี้ ให้สังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม”

⁸ ตามมาตรา 10 และมาตรา 30 พระธรรมนูญศาลทหาร

ตลอดจนกำหนดจำนวน คุณสมบัติ พื้นความรู้และอำนาจหน้าที่ของตุลาการพระธรรมนูญ อัยการทหาร นายทหาร พระธรรมนูญ และ จ่าศาลทหาร หรือผู้ช่วยตำแหน่งดังกล่าว⁹ ทำให้โดยโครงสร้างของศาลทหารแล้วขัดต่อหลัก ความเป็นอิสระและเป็นกลางขององค์กรตุลาการตามข้อ 14 (1) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและ สิทธิทางการเมือง ซึ่งทำให้ตุลาการศาลทหารขาดหลักประกันในการปฏิบัติหน้าที่และอาจให้คุณให้โทษโดย ผู้บังคับบัญชาทหารได้ และส่งผลต่อความเป็นกลางและความน่าเชื่อถือในการทำคำพิพากษาของคดี

ประการที่สอง การดำเนินคดีของศาลทหารยามไม่ปกติ (คดีความผิดซึ่งเกิดขึ้นระหว่าง 25 พฤษภาคม 2557 ถึง 1 เมษายน 2558 ซึ่งอยู่ระหว่างการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร) ยังคงไม่สามารถใช้สิทธิใน การอุทธรณ์ฎีกาได้ อันขัดต่อหลักของนิติรัฐ และขัดต่อพันธกรณีในข้อ 14 (5) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิ พลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR)¹⁰ ซึ่งประชาชนต้องได้รับสิทธิในการทบทวนคดีโดยศาลที่สูงขึ้นไป เนื่องจาก ในระบบนิติรัฐ การตรวจสอบองค์กรตุลาการซึ่งต้องเป็นอิสระนั้นจะกระทำได้โดยการตรวจสอบจากศาลชั้นที่สูงขึ้น ไปเพื่อเป็นการตรวจสอบการทำหน้าที่ของศาลชั้นต้น

ประการที่สาม ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนพบปัญหาในทางปฏิบัติว่าในช่วงเวลา 1 ปีที่ผ่านมา การ ดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหารแตกต่างจากศาลพลเรือน และเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรมของผู้ต้องหา หรือจำเลยหลายประการ กล่าวคือ

1. การประกันตัว ผู้ต้องหาที่ได้รับการประกันตัวในระหว่างการฝากขังจะต้องมารายงานตัวต่อศาลทหาร ทุกๆ 12 วัน พร้อมนายประกัน โดยศาลจะนัดรายงานตัวเวลา 08.30 น. ซึ่งผู้ต้องหาและนายประกันจะต้องรอ พนักงานสอบสวนนำคำร้องขอฝากขังมายื่นต่อศาล และรอรับสำเนาคำร้องขอฝากขัง ในบางกรณีผู้ต้องหาและนาย ประกันจะต้องรอนจนถึงช่วงบ่าย อันเป็นภาระที่จะต้องเดินทางมาศาลบ่อยครั้ง และแต่ละครั้งก็ต้องใช้เวลายาวนาน ในทางปฏิบัติของผู้ที่ได้รับอนุญาตให้ประกันตัวในศาลพลเรือน ผู้ต้องหาเท่านั้นที่ต้องไปรายงานตัวต่อศาลและศาล จะนัดเดือนละครึ่ง หรือนัดวันที่ครบกำหนดยื่นฟ้องคดี เพื่อไม่ให้เป็นการภาระของผู้ต้องหาในการเดินทางมาศาลบ่อยๆ

2. การยื่นฟ้องคดี เมื่อครบกำหนดการฝากขังตามกฎหมาย แนวปฏิบัติของศาลทหารคือจะไม่นำตัวจำเลย มาศาลในวันครบกำหนดฝากขังแต่อัยการทหารจะยื่นฟ้องไปก่อน และเจ้าหน้าที่จะส่งสำเนาคำฟ้องและหมายนัด สอบคำให้การไปที่เรือนจำให้แก่จำเลยในภายหลัง ซึ่งทางเรือนจำจะให้เฉพาะหมายนัดแก่จำเลยแต่จะเก็บสำเนาคำ ฟ้องไว้ โดยกระบวนการนับแต่ยื่นฟ้องไปจนถึงวันนัดสอบคำให้การมีระยะเวลาเกินกว่า 1 เดือน ซึ่งในระหว่างนี้ จำเลยไม่มีโอกาสได้รับทราบว่าคุณถูกฟ้องด้วยข้อกล่าวหาอย่างไรบ้างในรายละเอียด

ในกรณีที่จำเลยมีทนายความแล้ว ทนายความขอคัดถ่ายสำเนาคำฟ้องที่ศาลในระหว่างรอวันนัดสอบ คำให้การดังกล่าวได้ แต่ในบางคดี เช่น คดีความผิดฐานหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ฯ ในช่วงแรกศาลจะยังไม่

⁹ ตามมาตรา 11 พระธรรมนูญศาลทหาร

¹⁰ ข้อ 14(5) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง “บุคคลทุกคนที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะให้ คณะตุลาการระดับ เหนือขึ้นไป พิจารณาทบทวนการลงโทษและคำพิพากษาโดยเป็นไปตามกฎหมาย”

อนุญาตให้คัดถ่ายสำเนาคำฟ้อง ทั้งที่นายความจำเลยได้ชี้แจงว่านายจำเลยประสงค์จะหารือแนวทางคดีกับจำเลย ปัญหาดังกล่าวทำให้จำเลยได้รับทราบคำฟ้องล่าช้าและไม่มีโอกาสเตรียมคดีหรือปรึกษาทนายความอย่างเต็มที่ ซึ่งจำเลยส่วนมากไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวและถูกขังในระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งหากเป็นศาลพลเรือนศาลจะอ่านคำฟ้องให้จำเลยฟังในวันที่ย้ายการยื่นฟ้องและสอบคำให้การในวันเดียวกัน และให้สำเนาคำฟ้องแก่จำเลย

โดยหากจำเลยไม่มีทนายความและประสงค์จะมีทนายความด้วย ศาลจะจัดหาให้หรือให้โอกาสจำเลยจัดหาทนายความเอง ทำให้ทนายความได้มีโอกาสศึกษาคำฟ้อง ข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายและให้คำแนะนำทางกฎหมายแก่จำเลยอย่างเต็มที่

3. การพิจารณาคดีล่าช้า กล่าวคือ ในการกำหนดวันนัดสืบพยาน ส่วนใหญ่ศาลทหารจะกำหนดวันนัดสืบพยานเพียงนัดเดียว สืบพยานเพียงวันละ 1 ปาก และสืบพยานเพียงช่วงครึ่งวันเช้าเท่านั้น โดยการสืบพยานศาลจะใช้วิธีการจดคำเบิกความพยานด้วยมือ ซึ่งสรุปจากสิ่งที่พยานตอบโดยไม่ได้อ่านให้พยาน อัยการ ทนายความ ฟังว่าได้จดคำเบิกความว่าอย่างไร แต่จะมาอ่านทีเดียวมื้อพยานเบิกความเสร็จ ซึ่งทำให้บันทึกปากคำพยานไม่สมบูรณ์และคู่ความหรือพยานไม่อาจทักท้วงได้ทันที กระบวนการดังกล่าว ทำให้คดีที่จำเลยต้องขังอยู่ระหว่างการพิจารณาต้องถูกขังเป็นระยะเวลายาวนานเกินจำเป็น โดยคดีซึ่งมีจำเลยหลายคนและมีพยานที่เกี่ยวข้องหลายปาก จึงมีข้อกังวลว่าจำเลยในคดีดังกล่าวจะถูกคุมขังในระหว่างการต่อสู้คดีอย่างยาวนาน กว่าคดีจะพิพากษาและคดีถึงที่สุด เป็นกระบวนการยุติธรรมที่ล่าช้ากว่าศาลพลเรือน

นอกจากการเข้ามาแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมโดยศาลทหารแล้ว คณะรักษาความสงบแห่งชาติยังได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ทหารซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพนักงานรักษาความสงบเรียบร้อยตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 3/2558 สามารถทำหน้าที่เป็นพนักงานสอบสวนในคดีความผิดซึ่งต้องขึ้นศาลทหารได้ด้วยในทางปฏิบัติศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนพบว่าเจ้าหน้าที่ทหารได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีในหลายคดี

อาทิเช่น คดี “เลือกตั้งที่ลัก” ของกลุ่มพลเมืองโต้กลับเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558 หรือ การควบคุมตัวนักศึกษา 38 รายบริเวณหน้าหอศิลป์วัฒนธรรม กรุงเทพมหานครในวันที่ 22 พฤษภาคม 2558 เนื่องจากจัดกิจกรรมรำลึกครบรอบหนึ่งปีรัฐประหาร

จะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ทหารทำหน้าที่เป็นผู้กล่าวหา จับกุม สอบสวน ส่งฟ้องจนถึงพิจารณาพิพากษาคดี ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ทหารเข้ามาแทรกแซงในกระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอน **อันอาจเรียกได้ว่าความผิดทั้งสี่ประเภทซึ่งถูกกำหนดโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติให้ต้องขึ้นศาลทหารนั้นตกอยู่ภายใต้ “กระบวนการยุติธรรมลายพราง” ตลอดกระบวนการ ซึ่งขัดต่อหลักนิติรัฐและหลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและไม่อาจคาดหมายได้ว่าประชาชนซึ่งถูกกล่าวหาและลงโทษตามคำพิพากษามานการดังกล่าวนั้นได้รับสิทธิและความเป็นธรรมอย่างเพียงพอในการต่อสู้คดี**

3.การใช้อำนาจโดยปราศจากความรับผิดชอบตามมาตรา 44

ตามที่มาตรา 44 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ได้ให้อำนาจหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติโดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ มีอำนาจในการสั่งระงับยับยั้งหรือกระทำการใดๆได้ ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะมีผลบังคับในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร หรือในทางตุลาการ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำรวมทั้งปฏิบัติการตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่ง หรือการกระทำ หรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมายและรัฐธรรมนูญนี้และเป็นที่สุด

ที่ผ่านมาหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ออกคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (เฉพาะ) รวม 18 ฉบับ ซึ่งเป็นทั้งการแก้ไขกฎหมาย การใช้อำนาจบริหารบุคคล และการเพิ่มอำนาจให้เจ้าหน้าที่ทหารโดยคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 3/2558 อันเป็นเครื่องมือซึ่งคณะรักษาความสงบแห่งชาตินำมาใช้แทนการประกาศกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร โดยการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทหารเป็นเจ้าพนักงานรักษาความสงบเรียบร้อย มีอำนาจป้องกันและปราบปรามการกระทำ ความผิดสี่ประเภท¹¹ ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจศาลทหารตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และยังมีอำนาจในการควบคุมตัวบุคคลได้ไม่เกินเจ็ดวัน นอกจากนี้ยังให้อำนาจเจ้าพนักงานรักษาความสงบเรียบร้อยเข้าร่วมเป็นพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นการให้อำนาจที่มากกว่าอำนาจตามกฎหมายอัยการศึก

ตัวอย่างผู้ซึ่งถูกแจ้งข้อกล่าวหาตามข้อ 12 ของคำสั่งคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 3/2558 คือ นักศึกษาของมหาวิทยาลัยขอนแก่นจำนวน 7 คน ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มดาวดิน¹² จากการไปชูป้ายคัดค้านการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม 2558 ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ในวันเดียวกันยังมีปฏิบัติการสลายการชุมนุมของกลุ่มนักศึกษาบริเวณลานด้านหน้าหอศิลปวัฒนธรรมกรุงเทพด้วย ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ทหารนอกเครื่องแบบเข้าร่วมการปฏิบัติการด้วย โดยไม่ทราบว่าเป็นเจ้าหน้าที่เหล่านั้นเป็นเจ้าพนักงานรักษาความสงบเรียบร้อยหรือไม่

นอกจากนี้คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติตามมาตรา 44 ยังถูกนำมาใช้ ในประเด็นเฉพาะต่างๆ ตั้งแต่การได้มาของสมาชิกสภาและผู้บริหารท้องถิ่น การโยกย้ายตำแหน่งข้าราชการและคณะกรรมการซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษา องค์กรประกอบของคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ การแก้ไขปัญหาประมง การแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ การให้ข้าราชการระงับการ

¹¹ ตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 3/2558 ความผิดทั้งสี่ประเภท ได้แก่ ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ความผิดต่อความมั่นคงในราชอาณาจักร ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดที่ใช้เฉพาะแต่การสงคราม ความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

¹² กลุ่มกิจกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยขอนแก่น กิจกรรมของกลุ่มจะเน้นเรื่องปัญหาที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ได้รณรงค์ประเด็นสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยด้วย

ปฏิบัติราชการ ไปจนถึงการกำหนดพื้นที่เวนคืนที่ดินเพื่อนำมาใช้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอีกด้วย ซึ่งอาจมีข้าราชการ และประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติแต่ไม่อาจเรียกร้องความรับผิดชอบใดๆได้

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่าบทบัญญัติตามมาตรา 44 รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนั้นมี ปัญหาในเชิงหลักการอย่างน้อยสองประการคือ

1. บทบัญญัติให้อำนาจอย่างกว้างขวางทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร หรือในทางตุลาการ อันขัดต่อ หลักการแบ่งแยกอำนาจ เนื่องจากโดยหลักการแล้วการแบ่งแยกอำนาจให้หลายองค์กรนั้นเป็นไปเพื่อตรวจสอบและ ถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างองค์กร ไม่ให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป แต่มาตรา 44 กลับรวบรวมอำนาจ ทั้งหมดไว้ยังบุคคลเพียงคนเดียวคือหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ทำให้องค์กรรัฐอื่นหรือประชาชนไม่ สามารถเข้ามาตรวจสอบการใช้อำนาจดังกล่าวได้ และมีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการใช้อำนาจตามอำเภอใจได้

2. เป็นบทบัญญัติซึ่งให้อำนาจโดยปราศจากความรับผิด กล่าวคือ การใช้อำนาจใดๆตามมาตรา 44 ชอบ ด้วยกฎหมายและรัฐธรรมนูญ และเป็นที่สุด ซึ่งโดยหลักการแล้วการใช้อำนาจต้องมาพร้อมซึ่งความรับผิดชอบ ไม่ว่าจะ เป็นความรับผิดชอบทางการเมืองหรือความรับผิดทางกฎหมาย แต่มาตราดังกล่าวกลับรับรองการใช้อำนาจโดย ยกเว้นความรับผิด แม้ในทางปฏิบัติอาจเกิดความเสียหายจากการใช้อำนาจดังกล่าว ประชาชนหรือบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายก็ไม่อาจเรียกร้องความรับผิดได้ ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำวัฒนธรรมการลายนวลของผู้กระทำความผิด (impunity)

การที่บทบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ให้อำนาจต่อบุคคลเพียงคนเดียวและเป็นอำนาจที่ปราศจากความรับผิดนั้นทำให้ ประชาชนตกอยู่ในสภาวะขาดหลักประกันต่อสิทธิและเสรีภาพ และในทางปฏิบัติการบังคับมาตรา 44 นั้นยังถูก นำไปกล่าวอ้างอย่างกว้างขวาง เช่น การเข้าไปควบคุมตัวนายสำราญ สุกบุตรดี นายกองค์กรบริหารส่วนตำบลลง พระราม อำเภอเมืองปราจีนบุรี ขณะกำลังร่วมประชุมสมาชิกโดยตรวจค้นที่ห้องทำงาน และรถยนต์ส่วนตัว ยึด เอกสารเกี่ยวกับการประมูลงานในโครงการต่างๆ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2558 หรือการข่มขู่ว่าจะใช้มาตรา 44 กับ ประชาชนกลุ่มฮักกุซางซึ่งชูป้ายคัดค้านการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมยางพาราจังหวัดพะเยาในวันที่ 9 เมษายน 2558 ซึ่งพฤติการณ์ดังกล่าวของเจ้าหน้าที่ทหารประชาชนไม่อาจตรวจสอบหรือเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบตาม กฎหมายได้

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่านอกจากคณะรักษาความสงบแห่งชาติไม่ต้องรับผิดในการ กระทำการยึดอำนาจการปกครองเนื่องจากการนิรโทษกรรมตนเองในมาตรา 48 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 แล้วยังได้รับรองความชอบด้วยกฎหมายของประกาศและคำสั่งคณะรักษา ความสงบแห่งชาติ คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติไว้ตามมาตรา 47 ซึ่งเป็นการรับรองการกระทำที่ ผ่านมาแล้วและในมาตรา 44 ยังให้การรับรองการกระทำในอนาคตของคณะรักษาความสงบแห่งชาติว่าชอบด้วย กฎหมายและรัฐธรรมนูญ อาจกล่าวได้ว่าคณะรักษาความสงบแห่งชาตินี้มีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จโดยปราศจาก

ความรับผิดชอบจากการกระทำที่ผ่านมาและที่จะกระทำในอนาคต ซึ่งเป็นการดำรงวัฒนธรรมการลายนวลของ ผู้กระทำความผิดให้ยังรากลึกยิ่งขึ้นในสังคมไทย

4. ทรัพยากรที่ถูก “บุกรุก”

4.1 คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 64/2557 ฉบับที่ 66/2557 และแผนแม่บทป่าไม้

ภายหลังการประกาศใช้คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 64/2557 เรื่องการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2557 ที่กำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ที่มีภารกิจและอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง เข้าดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุก ยึดถือครอบครอง ทำลาย หรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สภาพป่า รวมทั้งผู้สมคบและสนับสนุนช่วยเหลือ ให้ได้ผลอย่างจริงจังในทุกพื้นที่ ทางคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้มอบให้กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์และจัดทำ “แผนแม่บท แก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน”¹³ ขึ้น เพื่อรองรับคำสั่งในเรื่องนี้ซึ่งต่อมาแผนแม่บทป่าไม้ฯ นี้ได้รับการอนุมัติให้มีผลบังคับใช้เมื่อต้นเดือนสิงหาคม 2557

แผนแม่บทป่าไม้ฯ ฉบับนี้ได้วางเป้าหมายรูปธรรมที่สำคัญคือการพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าไม้ให้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ให้ได้พื้นที่อย่างน้อย 40% ของพื้นที่ประเทศภายในระยะเวลา 10 ปี และกำหนดเป้าหมายการหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่า และทวงคืนผืนป่าจากผู้บุกรุกครอบครองภายใน 1 ปี โดยในแผนแม่บทฯ ได้ระบุตัวเลขพื้นที่ป่าของประเทศไทยในปี 2556 ว่ามีจำนวน 102.1 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 31.57 ของประเทศ ทำให้หากต้องการจะดำเนินการตามเป้าหมายนี้ เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายต่างๆ จำเป็นต้องดำเนินการหาพื้นที่ป่าคืนกว่า 27.2 ล้านไร่

แม้ในคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 66/2557 จะระบุให้การดำเนินการใดๆ ตามคำสั่งฉบับที่ 64/2557 จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้นๆ ก่อนคำสั่งนี้มีผลบังคับใช้ หรือในตัวแผนแม่บทป่าไม้ฯ เองก็ระบุว่า การดำเนินการเรื่องนี้จัดลำดับความเร่งด่วนกับนายทุนหรือผู้บุกรุกป่าไม้รายใหญ่เป็นลำดับแรก แต่ปรากฏว่าการเข้าจับกุมดำเนินคดีและการเข้าไล่หรือชุมชนที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วประเทศในช่วงเกือบ 1 ปีที่ผ่านมา กล่าวได้ว่ามีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อประชาชนที่ยากจน หรือผู้ไร้ที่ทำกินมากกว่านายทุน ผู้มีอิทธิพล หรือผู้ครอบครองที่ดินขนาดใหญ่

คำสั่งและแผนปฏิบัติงานดังกล่าว ถูกจัดทำขึ้นโดยขาดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยหรือทำกินอยู่ในพื้นที่ป่าที่ได้รับผลกระทบโดยตรง นโยบายนี้ยังมีแนวโน้มจะนิยามปัญหาเรื่องการบุกรุกทำลายป่าจากมุมมองของ “ความมั่นคงของชาติ” เป็นหลัก มองปัญหาว่าการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในประเทศเกิดจากการบุกรุกของชาวบ้านนำไปสู่แนวทางการจัดการปัญหาด้วยการปราบปรามและใช้อำนาจ

¹³ แผนแม่บทแก้ไขปัญหาคัดไม้ทำลายทรัพยากรป่าไม้, การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

<http://lab.dopa.go.th/data/download/download-2-16-1423195115.pdf> (เข้าถึงเมื่อ 31 พฤษภาคม 2558)

อย่างเด็ดขาด รวมทั้งการใช้แนวทางการทหารภายใต้การนำของก.รมน.เข้าไปดำเนินการ โดยละเอียดแนวทางการจัดการร่วม การตรวจพิสูจน์สิทธิของชุมชนในพื้นที่ป่า และการพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน และพัฒนาการการใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกินประกอบด้วย นำไปสู่การละเมิดสิทธิของประชาชนและชุมชนในการเข้าถึงที่ทำกินและวิถีการดำรงชีวิตในหลายพื้นที่อย่างกว้างขวาง

แม้ความขัดแย้งในประเด็นการเข้าถึงทรัพยากรทั้งป่าไม้และที่ดิน ปัญหาการเข้าถึงที่ดินทำกินของประชาชนปัญหาการทับซ้อนระหว่างพื้นที่ทำกินและพื้นที่ที่อยู่อาศัยของชุมชนกับพื้นที่ป่า หรือการจับกุมดำเนินคดีชาวบ้านที่เข้าหาอยู่หากินในป่า จะเป็นประเด็นปัญหาที่มีอยู่ก่อนหน้าการรัฐประหารครั้งนี้แล้ว แต่การใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเข้าควบคุมจัดการปัญหาเหล่านี้ภายใต้นโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ มีแนวโน้มจะยิ่งขยายปัญหาความขัดแย้งเหล่านี้ให้เป็นไปอย่างเข้มข้นและส่งผลกระทบในวงกว้างมากกว่าจะแก้ไขปัญหาเรื่องการบุกรุกทำลายป่าอย่างยั่งยืนได้

4.2 สถานการณ์การขับไล่ประชาชนออกจากพื้นที่ป่า

หลังจากมีคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 64/2257 และการดำเนินนโยบายตามแผนแม่บทป่าไม้ฯ สถานการณ์การเข้าจับกุมและขับไล่ประชาชนออกจากพื้นที่ป่าเกิดขึ้นในแทบทุกภาคของประเทศ คาดการณ์ในเบื้องต้นว่ามีมากกว่า 100 ชุมชน และประชาชนหลายพันครัวเรือน ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายนี้ ข้อมูลจากอนุกรรมการด้านที่ดินและป่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พบว่า มีเรื่องร้องเรียนที่เป็นผลกระทบจากคำสั่ง คณะรักษาความสงบแห่งชาติ และแผนแม่บทนี้ จำนวน 48 เรื่อง¹⁴ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เป็นกรณีพิพาทมาก่อนหน้านี้แล้ว และอยู่ระหว่างการแก้ไขปัญหา แต่คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และแผนแม่บทป่าไม้ฯ ได้ถูกหยิบยกมาใช้เร่งรัดการดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐในการขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ โดยไม่สนใจต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ทั้งนี้รูปแบบปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่รัฐตามแนวนโยบายนี้อาจประมวลได้ดังนี้

การจับกุมดำเนินคดี

แนวทางการดำเนินการปราบปรามปัญหาการบุกรุกป่าอย่างเด็ดขาด ทำให้ตัวเลขการจับกุมดำเนินคดีในข้อหาที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกพื้นที่ป่า หรือการครอบครองไม้หวงห้ามเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงหนึ่งปีที่ผ่านมา และกลายเป็นตัวชี้วัดผลงานประการหนึ่งซึ่งหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องใช้กล่าวอ้างนอกจากนั้นยังมีการเร่งรัดคดีที่เกิดขึ้นก่อนหน้าการรัฐประหารอีกด้วย จากข้อมูลการแถลงผลงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในรอบ 6 เดือน เมื่อวันที่ 24 เม.ย.58 ระบุว่ามีการจับกุมผู้ต้องหาทำลายป่าทั้งหมด 2,758 คดี มีผู้ต้องหา 1,622 คน ในคดีการค้าสัตว์

¹⁴ ข้อมูล ณ วันที่ 21 พฤษภาคม 2558

ป่า พันธุ์พืชหวงห้าม 265 คดี มีผู้ต้องหา 235 คน คดีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 108 คดี มีผู้ต้องหา 110 คน และคดีบุกรุกป่าและที่สาธารณะ 1,920 คดี มีผู้ต้องหา 602 คน¹⁵

อย่างไรก็ตามจำนวนดังกล่าวไม่ได้จำแนกระหว่างกรณีการดำเนินการต่อ “นายทุน” ที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า ถือครองที่ดินทำธุรกิจขนาดใหญ่ หรือเข้าไปตัดไม้อย่างเป็นระบบ กับ “ชาวบ้าน” ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์หรือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามาก่อนการประกาศเขตป่า และมีวิถีชีวิตพึ่งพิงกับทรัพยากรป่าไม้มายาวนาน หรือกลุ่มเกษตรกรรายย่อย และเกษตรกรไร้ที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคต่างๆ ซึ่งปัญหาเชิงโครงสร้างในการกระจายการถือครองที่ดิน รวมทั้งนโยบายของรัฐผลักดันให้พวกเขาต้องเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า จากข้อมูลในหลายพื้นที่ ชี้ให้เห็นว่ามีประชาชนกลุ่มหลังนี้เอง ที่ถูกจับกุมดำเนินคดี และถูกพิพากษาจำคุกเป็นจำนวนมาก

ในการเข้าจับกุมนั้น หลายกรณีเจ้าหน้าที่ได้สนธิกำลังเข้าจับกุมชาวบ้านจำนวนมากในหมู่บ้านเดียวกัน ผู้ถูกจับกุมมีทั้งผู้สูงอายุ หญิงลูกอ่อน บางครั้งจับกุมคนในครอบครัวเดียวกันมากกว่า 1 คนโดยฟ้องแยกเป็นรายบุคคล บางกรณีมีการฟ้องร้องเนื้อที่ที่บุกรุกเกินกว่าที่ชาวบ้านเข้าไปทำประโยชน์จริง ทำให้อัตราโทษสูงขึ้นไปด้วย การต้องสูญเสียที่ดินทำกิน จนกระทั่งสูญเสียอิสรภาพ ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพและสภาพจิตใจของตัวผู้ถูกดำเนินคดีและครอบครัวอย่างรุนแรง ตัวอย่างเช่น กรณีชาวบ้านทุ่งป่าคา อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน¹⁶ กรณีบ้านจัดระเบียบ อ.ภูพาน จ.สกลนคร¹⁷

คดีเหล่านี้ยังเกิดขึ้นภายใต้สภาพปัญหาที่ประชาชนผู้ยากจนไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ทั้งในเรื่องหลักทรัพย์ในการประกันตัว ทุน ความ การมีล่ามเพื่อสื่อสารภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ การเลือกปฏิบัติ ประกอบกับทัศนคติของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่ใช้วิธีการลงโทษให้หลบจำ หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นเกรงกลัว ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่สั่งสมอยู่ในกระบวนการยุติธรรมมานานยิ่งซ้ำเติมให้ประชาชนที่ถูกดำเนินคดีตามนโยบายทวงคืนผืนป่าที่เป็นกลุ่มคนชายขอบได้ตกเป็น “เหยื่อ” ที่ไร้หนทางต่อสู้ หรือเรียกร้องความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ในสภาพการณ์เช่นนี้ ชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีหลายกรณีจำเป็นต้องรับสารภาพ โดยหวังว่าศาลจะรอลง

¹⁵ ประชาไทออนไลน์ “ผบ.ตร.แถลงผลงาน 6 เดือน คดีหมิ่นแล้วเสร็จ 239 คดีจากค้างปีก่อน 443 คดี” ใน

<http://prachatai.org/journal/2015/04/58968> (เข้าถึง 5 พ.ค.58) ทางหน่วยงานในกอ.รมน.เองก็มีการสรุปผลงานการดำเนินนโยบายทวงคืนผืนป่าไว้อย่างต่อเนื่องรายวัน ในเว็บไซต์ <http://www.isoc04.go.th/>

¹⁶ กรณีชาวบ้านทุ่งป่าคาอ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน ได้ถูกเจ้าหน้าที่ทั้งทหาร ตำรวจ และป่าไม้ หลายร้อยนายสนธิกำลังเข้าจับกุมชาวบ้าน 39 คน ในข้อหาครอบครองไม้สักหวงห้ามหนึ่งในจำนวนนั้นยังเป็นยายเฒ่าอายุ 70 ปี ซึ่งต่อมามีอาการเครียดจัด จนเสียชีวิตลงก่อนหน้าการฟังคำพิพากษาในศาลชั้นต้น หรือหญิงวัยกลางคนที่มีลูกเล็กวัย 5 ขวบต้องดูแล ก็ถูกดำเนินคดีจนต้องโทษจำคุก 1 ปีไปด้วยทั้งนี้ ไม่หมอนที่ชาวบ้านสะสมไว้เพื่อสร้างและซ่อมแซมบ้านเรือนตามวิถีของชนเผ่า แต่ศาลก็ไม่ได้นำประเด็นสิทธิชุมชน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมมาใช้ประกอบในการพิจารณาด้วย ทำให้ชาวบ้านทั้งหมดถูกพิพากษาจำคุกโดยไม่รอลงอาญาทั้งในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์

¹⁷ กรณีบ้านจัดระเบียบ อ.ภูพาน จ.สกลนคร ชาวบ้านถูกแจ้งความดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนในปี 2555 หลังการลงชื่อแจ้งการครอบครองที่ดิน โดยได้รับการบอกกล่าวว่าจะพิจารณาออกเอกสารสิทธิให้ อย่างไรก็ตาม จากการยื่นเรื่องขอความเป็นธรรม ทำให้คดียังไม่ขึ้นสู่ชั้นศาล หลังการรัฐประหารมีการเร่งรัดดำเนินคดีในที่สุดอัยการก็ส่งฟ้อง จนถึงปัจจุบันมีชาวบ้านที่รับสารภาพตามข้อกล่าวหาถูกตัดสินจำคุก 4 ปี (ลดเหลือ 2 ปี) แล้ว 3 คน จำคุก 2 ปี (ลดเหลือ 1 ปี) 1 คน จำเลยสองรายที่ถูกตัดสินจำคุกยังเป็นสามีภรรยา กัน ส่งผลกระทบต่อครอบครัวอย่างรุนแรง ขณะที่ญาติผู้ต้องหาคนอื่นๆ ก็มีอาการเครียดและซึมเศร้าหลังจากถูกดำเนินคดี

อาญา หรือลดโทษให้กึ่งหนึ่ง อย่างน้อยเขาก็ไม่สูญเสียอิสรภาพ หรือเสียให้สิ้นที่สุด แม้จะต้องสูญเสียที่ดินทำกินไป โดยที่ไม่รู้ว่าจะมีโอกาสมีที่ทำกินอีกหรือไม่

นอกจากการดำเนินคดีแล้ว เจ้าหน้าที่ป่าไม้และทหารยังได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน เข้าถ่ายรูปชุมชนหรือบางพื้นที่ที่มีการใช้เฮลิคอปเตอร์บินวนลาดตระเวน ซึ่งนอกจากสร้างความวิตกกังวลให้กับชาวบ้านในพื้นที่แล้ว ในบางพื้นที่พบว่า ในเวลาต่อมา เจ้าหน้าที่ได้มีหมายเรียกชาวบ้านที่เจ้าหน้าที่มาสำรวจข้อมูลแล้ว ให้ไปรับทราบข้อกล่าวหาบุกรุกป่า เช่น กรณีอุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ อ.โนนสัง จ.หนองบัวลำภู มี ชาวบ้านถูกออกหมายเรียกแล้วอย่างต่ำ 13 ราย

การดำเนินทางกฎหมายกับกลุ่มประชาชนเหล่านี้ ได้ตีตราให้พวกเขากลายเป็น “ผู้บุกรุก” ทั้งที่หลายคนอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นมานาน หรือกลายเป็น “ผู้ลักลอบตัดไม้” ทั้งที่หลายคนเป็นผู้ทำมาหากินกับทรัพยากรเหล่านั้นในชีวิตประจำวันมาโดยตลอด การจับกุมคุมขังประชาชนเหล่านี้จึงเป็นการแก้ไขปัญหที่ปลายเหตุ ท่ามกลางปัญหาเชิงโครงสร้างของการถือครองที่ดินที่กระจุกตัวอยู่ในมือของจำนวนน้อย ขณะที่คนจำนวนมากกลับไม่มีแม้แต่ที่ดินทำกิน

การไล่อพยพชุมชนออกจากพื้นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกิน

ปฏิบัติการทางคืนผืนป่า ด้วยการเข้าไล่อพยพชุมชนที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกินในพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนป่าอนุรักษ์หรือที่สาธารณะแม้ชุมชนหลายแห่งจะอยู่อาศัยมาก่อน ปรากฏในหลากหลายรูปแบบ และเจ้าหน้าที่ยังใช้การกดดันอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุตฤประสงค์ดังกล่าว ยกตัวอย่าง เช่น กรณีของชุมชนเก่าบาตร อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์¹⁸ กรณีชุมชนโคกยาว และบ้านบ่อแก้ว อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ¹⁹ กรณีชุมชนเพิ่มทรัพย์ อ.ชัยบุรี จ.สุราษฎร์ธานี²⁰ กรณีบ้านห้วยปุก อ.เมือง จ.น่าน²¹ กรณีบ้านคลองชัน อ.เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี²² เป็นต้น

¹⁸ กรณีของชุมชนเก่าบาตร อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการคุกคามอย่างต่อเนื่องในช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม 2557 ทั้งการส่งกำลังทหารพร้อมอาวุธครบมือเข้าไปภายในหมู่บ้าน แจ้งให้ทุกคนครอบครัวทำการรื้อบ้านออกจากพื้นที่ ฉีดสีสเปรย์ทำเครื่องหมายกำกับทุกหลังคาเรือน เข้าควบคุมตัวแกนนำชาวบ้านไป การเข้าตรวจค้นบ้าน ตั้งด่านสกัดเพื่อตรวจคนและสิ่งของที่เข้าออกจากพื้นที่ เข้ารื้อบ้านชาวบ้านที่ยินยอมเซ็นคืนพื้นที่ กัดดินญาติพี่น้อง หรือแม้กระทั่งให้ชาวบ้านที่อพยพออกแล้วกดดันกลุ่มที่ยังไม่อพยพออก จนกระทั่งชาวบ้านต้องย้ายออกจากพื้นที่ในที่สุด

¹⁹ กรณีชุมชนโคกยาว และบ้านบ่อแก้ว อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิเจ้าหน้าที่เข้าตัดป้ายตรวจยึดพื้นที่ และให้ชาวบ้านรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง รวมทั้งพืชผลอาสินออกจากพื้นที่ภายในระยะเวลา 15 วันเมื่อชาวบ้านเข้าร้องเรียนต่อหน่วยงานต่างๆ ก็มีเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ ป่าไม้ เข้าไปในชุมชนเป็นระยะๆ ครั้งละประมาณ 40-50 นาย สร้างความวิตกกังวลให้กับชุมชนอยู่ตลอดเวลา ในหลายพื้นที่ หลังการปักป้ายตรวจยึด เจ้าหน้าที่จะตั้งด่านสกัดไม่ให้ชาวบ้านเข้าทำประโยชน์หรือเก็บผลผลิตในพื้นที่อีกในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่จะเข้าไปลาดตระเวน หากพบคนก็จะข่มขู่ให้ออกจากพื้นที่

²⁰ กรณีชุมชนเพิ่มทรัพย์ อ.ชัยบุรี จ.สุราษฎร์ธานี เจ้าหน้าที่ทหารจำนวน 5 นาย ได้เข้าสั่งการให้ชาวบ้านออกไปนอกชุมชน และปิดล้อมทางเข้าออก ห้ามไม่ให้ใครก็ตามเข้าไปในชุมชนได้ และยังมีกรเรียกตัวแกนนำของชุมชนไปรายงานตัว และควบคุมตัวไว้ในค่ายทหารเป็นเวลา 3 วัน

²¹ กรณีบ้านห้วยปุก อ.เมือง จ.น่านเจ้าหน้าที่แจ้งว่าชาวบ้าน 5 ราย บุกรุกป่าสงวนฯและให้เซ็นคืนพื้นที่ให้ ถ้าไม่เซ็นก็จะจับกุมดำเนินคดี เช่นเดียวกับที่บ้านดงคำน้อย ในเขตอุทยานแห่งชาติตาดโตน หรือกรณีที่สาธารณประโยชน์โคกหนองลิ้ม อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด ซึ่งเจ้าหน้าที่ทหาร ป่าไม้ ฝ่ายปกครองกว่า 60 นาย เข้าไปจัดเวที่รับฟังข้อมูล และให้ชาวบ้านไปลงชื่อแจ้งความประสงค์ที่จะอพยพออกจากพื้นที่ภายใน 1 วัน

²² กรณีบ้านคลองชัน อ.เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรีซึ่งกองทัพเรือต้องการใช้เป็นพื้นที่ซ้อมรบ จึงแจ้งความดำเนินคดีกับชาวบ้าน ในข้อหาบุกรุกป่าสงวนฯ โดยที่ศาลมีคำพิพากษาให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่แล้ว แต่ชาวบ้านได้ร้องเรียนคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อให้แก้ไขปัญห เนื่องจากไม่มีที่ดินทำ

การบังคับไล่อ้อเหล่านี้อาจทำให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ไม่ได้เตรียมการจัดหาพื้นที่รองรับไว้ให้ชุมชนที่จะต้องย้ายออกจากพื้นที่เดิม สร้างความเดือดร้อนและความยากลำบาก ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตให้กับประชาชนที่ถูกผลักดันไล่อ้อตามมา

การเข้าตัดฟันผลผลิตหรืออ้อสิ่งปลูกสร้าง

เพื่อผลักดันให้ชาวบ้านออกจากเขตป่า เจ้าหน้าที่ยังดำเนินการเข้าตัดฟันทำลายพืชผลทางการเกษตรรวมทั้งเรือนนอนเรือนของชาวบ้านด้วย เช่นกรณีบ้านห้วยหก อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังได้เข้าตัดฟันพืชผลของชาวบ้านหลายราย ทั้งไร่ข้าวและไร่ข้าวโพด หรือกรณีนายอาแม่ อามอ เจ้าหน้าที่ทหารและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เข้าตัดต้นยางพารา อายุ 11 ปี จำนวนกว่า 3,200 ต้น ทั้งที่เป็นต้นยางที่ทางรัฐบาลก่อนหน้านี้เคยสนับสนุนให้ประชาชนเพาะปลูก เช่นเดียวกับอีกหลายพื้นที่ในทุกภูมิภาค ที่เจ้าหน้าที่สนธิกำลังเข้าตัดฟันต้นยางพารานับหมื่นไร่ ทำให้ชาวบ้านขาดแคลนรายได้เลี้ยงครอบครัว และขาดความมั่นคงทางอาหาร

กล่าวโดยสรุป คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 และแผนแม่บทป่าไม้ฯ มีลักษณะของการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จในการเข้าไปจัดทรัพยากรป่าไม้และที่ดินโดยละเอียดต่อบริบทพัฒนาการการใช้พื้นที่และการอยู่อาศัยของชุมชนแต่ละแห่งละเอียดฐานการจัดการทรัพยากรและการตัดสินใจร่วมของชุมชนท้องถิ่นละเอียดต่อสิทธิของประชาชนในการมีที่อยู่อาศัย สิทธิในการเข้าถึงที่ดินทำกิน และมาตรฐานการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ เช่นนี้แล้ว ปฏิบัติการทวงคืนผืนป่าแทนที่จะเป็นการแก้ไขปัญหาการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ กลับมีแนวโน้มนำไปสู่การสั่งสมความขัดแย้งและความรุนแรงในการจัดการที่ดินและป่าไม้ ตลอดจนทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยทวีความรุนแรงจนถึงขั้นวิกฤตได้ในอนาคต

4.3 การใช้อำนาจกวดขันการเคลื่อนไหวของชุมชน และเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มทุน

นอกเหนือจากประเด็นทรัพยากรป่าไม้และที่ดินแล้ว การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ทหารภายใต้กฎอัยการศึกและตามมาด้วยรัฐธรรมนูญมาตรา 44 ในปัจจุบัน ยังส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรในประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการใช้กฎอัยการศึกเข้ามาควบคุมกวดขันการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นในการคัดค้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่และเอื้อประโยชน์ให้การดำเนินการของกลุ่มทุนขนาดใหญ่

ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาภายใต้คณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ กิจกรรมการเสวนา การจัดประชุมหรือการรณรงค์ในประเด็นฐานทรัพยากรต่างๆ ก็ได้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารเข้าไปจับตา ตรวจสอบ กระทั่งห้ามไม่ให้จัดในหลายกิจกรรม²³ อีกทั้ง ในการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อชุมชน หรือเรียกร้องให้เกิดการ

กึ่งกรณีนี้จึงอยู่ในระหว่างกระบวนการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยชาวบ้านยังอยู่อาศัยและเก็บไม้ผลได้ แต่ทหารร่วมกับตำรวจ อาศัยอำนาจตาม ม.44 กลับนำหมายบังคับคดีซึ่งออกมตั้งแต่ปี 56-57 มาจับกุมชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ดังกล่าว

²³ ยกตัวอย่างกิจกรรมในประเด็นฐานทรัพยากรที่ถูกเข้าจับตา คุกคาม หรือระงับยับยั้ง เช่น กิจกรรม “เดินก้าวแลก” ที่จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2557 ซึ่งเป็นการรณรงค์คัดค้านแผนแม่บทป่าไม้ฯ และเสนอแนวทางการปฏิรูปที่ดิน ก็ได้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารเข้ามาห้ามไม่ให้ทำกิจกรรม และมีการจับกุมผู้ร่วมในการเดิน, การส่งกำลังทหารเข้าไปตรวจสอบการประชุมหรือคดีเขียนไชยะบุรี ระหว่างทนายความศูนย์ข้อมูลชุมชนกับชาวบ้าน ที่จ.

แก้ไขปัญหาลำบากที่ทหารยังมีการอ้างอำนาจตามกฎหมายการศึกษา เรียกตัวแกนนำชาวบ้านไปพูดคุย หรือบางกรณีเจ้าหน้าที่ก็ไปพบแกนนำถึงบ้าน ห้ามไม่ให้เคลื่อนไหว บางกรณีมีการให้เซ็นเอกสารขอตกลงหยุดการเคลื่อนไหว ในลักษณะเดียวกันกับแกนนำกลุ่มการเมืองต่างๆ ด้วย เช่น กรณีกลุ่มคนรักบ้านเกิดคัดค้านการดำเนินการของเหมืองแร่ทองคำ อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย, กรณีสมัชชาคนจนเรียกร้องให้เปิดเขื่อนปากมูลถาวร, กรณีการคัดค้านการขุดเจาะสำรวจปิโตรเลียมที่จังหวัดบุรีรัมย์, กรณีการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าขยะในพื้นที่ชุมชน ที่ตำบลบ่อแฮ้ว จังหวัดลำปาง หรือกรณีชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างฝายราษีไศลจะชุมนุมกดดันกรมชลประทานให้เร่งรัดการจ่ายเงินชดเชย เป็นต้น แม้แต่การเดินทางไปให้กำลังใจชาวบ้านในพื้นที่ที่กำลังประสบปัญหา แกนนำกลุ่มหรือนักศึกษาที่ไปให้กำลังใจก็ถูกทหารเรียกตัวไปห้ามปราม หรือถูกจับตามอง

หรือแม้กระทั่งการขึ้นป้ายคัดค้าน“โครงการพัฒนา” ต่างๆก็ถูกเจ้าหน้าที่ทหารหรือฝ่ายปกครองในบางพื้นที่เข้ามาขอให้ปลดป้ายลง เช่น กรณีชาวบ้านที่อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ขึ้นป้ายคัดค้านการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมยางพารา ก็ได้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารพราน และปลัดอำเภอ เข้ามาขอให้ป้ายลง โดยอ้างว่าไม่ได้ขออนุญาต และขัดต่อความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่นเดียวกับชาวบ้านกลุ่มสมัชชาคนจน บ้านห้วยทับนายน้อย จ.ชัยภูมิ ที่ติดป้ายคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชร หรือการติดป้ายคัดค้านการขุดเจาะสำรวจปิโตรเลียมที่จังหวัดกาฬสินธุ์ และขอนแก่น เป็นต้น

นอกจากกดทับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านแล้ว ขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ทหารก็อ้างอำนาจตามกฎหมายการศึกษา ปฏิบัติการในลักษณะที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่ที่ดำเนินโครงการในพื้นที่ต่างๆ เช่น ในกรณีชาวบ้านบ้านนามูล อ.กระนวน จ.ขอนแก่น ที่คัดค้านโครงการขุดเจาะสำรวจปิโตรเลียมของบริษัท อพีโก้ (โคราช) จำกัด เจ้าหน้าที่ทหาร-ตำรวจได้นำกำลังเข้าไปคุ้มกันและอำนวยความสะดวกให้บริษัท ในขณะที่ทำการขนย้ายอุปกรณ์สำหรับขุดเจาะ โดยมีการข่มขู่จะใช้กฎหมายการศึกษาดำเนินการต่อชาวบ้านที่เคลื่อนไหวคัดค้าน

เช่นเดียวกับในกรณีกลุ่มคนรักบ้านเกิด ซึ่งเคลื่อนไหวคัดค้านการทำเหมืองแร่ทองคำ ที่อ.วังสะพุง จ.เลย นอกจากการอ้างกฎหมายการศึกษาไม่ให้ชาวบ้านประชุม ทำกิจกรรมรณรงค์แล้วทหารยังได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 4 ชุด เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและผลกระทบจากเหมืองแร่ แต่คณะกรรมการดังกล่าวกลับมีความพยายามกดดันให้ชาวบ้านยินยอมเปิดทางให้บริษัทขนแร่ออกจากเหมืองแลกกับการถอนฟ้องคดีความชาวบ้าน ซึ่งในที่สุดชาวบ้านจำเป็นต้องรับข้อเสนอดังกล่าว เนื่องจากทหารได้พูดถึงการขนแร่โดยใช้อำนาจตามกฎหมายการศึกษาที่อยู่ตลอดกระบวนการ

รวมทั้งโครงการพัฒนาของรัฐเอง กฎหมายการศึกษาก็เป็นเครื่องมือให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยข้ามกระบวนการประชาธิปไตยไป เช่น กรณีโครงการก่อสร้างเขื่อนโป่งขุนเพชรกรมชลประทานเข้าไปรังวัด

อุดรธานี ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2557และกำหนดให้ทำหนังสือขออนุญาตก่อน พร้อมขอส่งเจ้าหน้าที่เข้าฟังการประชุม, การส่งกำลังเจ้าหน้าที่กว่า 70 นายเข้าควบคุมและห้ามเครือข่ายป่าไม้ที่ดินภาคอีสานจัดกิจกรรมพูดคุยเสวนาเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากคำสั่ง คณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับที่ 64/2557 และแผนแม่บทป่าไม้ฯที่จังหวัดมหาสารคาม หรือการสนธิกำลังกันเข้าตรวจค้นบ้านพักและแปลงปลูกข้าวโพดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ อ.พร้าวน้ำหอม จ.เชียงใหม่ โดยอ้างว่าได้รับการร้องเรียนว่าเมล็ดพันธุ์ที่จำหน่ายมีการปลอมปน เป็นต้น

พื้นที่ และบังคับให้ชาวบ้านบ้านห้วยทับนายน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มสมัชชาคนจนที่ยังคงคัดค้านเชื่อนอยู่ เช่นเอกสารยินยอมให้มีการก่อสร้างเขื่อน

แม้ปรากฏการณ์ที่อำนาจรัฐและทุนร่วมกันเอื้อประโยชน์ให้แก่กัน จะเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดในสังคมไทย แต่ในสภาวะทางการเมืองหลังรัฐประหารในครั้งนี้ ท่ามกลางการฉวยใช้และกล่าวอ้างกฎหมายพิเศษของเจ้าหน้าที่รัฐได้นำไปสู่การละเมิดเสรีภาพในการรวมกลุ่ม, การแสดงความคิดเห็น และการชุมนุมเรียกร้องในประเด็นปัญหาของตนเองอย่างหนักหน่วงมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้อำนาจในการต่อรองของประชาชนต่อทั้งรัฐและทุนถูกลดทอนลง จนส่งผลกระทบต่อสิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดสรรและใช้ประโยชน์ทรัพยากร สิทธิในการกำหนดอนาคตตนเอง ตลอดจนถึงสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีของประชาชนและชุมชนอย่างน่าวิตกอย่างยิ่ง

5. ความยุติธรรมที่ยังมาไม่ถึง: การแทรกแซงกระบวนการสืบหาข้อเท็จจริงและการดำเนินคดีต่อเหตุการณ์สลายการชุมนุม เดือนเมษา-พฤษภา 2553

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีข้อสังเกตว่านอกจากคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะเข้าควบคุมอำนาจในด้านต่างๆแล้ว คณะรักษาความสงบแห่งชาติยังเข้ามากำหนดกระบวนการสืบหาข้อเท็จจริงและการดำเนินคดีต่อเหตุการณ์สลายการชุมนุมเมษา-พฤษภา 2553 อีกด้วย กล่าวคือ ในช่วงการชุมนุมใหญ่ของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2553 มีผู้บาดเจ็บเป็นจำนวนมากและมีผู้เสียชีวิตเกิดขึ้นเป็นจำนวนถึง 94 ศพ²⁴ จากการเข้าสลายการชุมนุมโดยศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือ คอฉ. ซึ่งในบรรดาผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตก็มีทั้งประชาชนที่เข้าร่วมการชุมนุม เจ้าหน้าที่รัฐ นักข่าว และประชาชนที่เดินทางผ่านหรือมีที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับจุดเกิดเหตุ ซึ่งเวลาที่ได้ล่วงเลยผ่านมาเป็นเวลาถึง 5 ปีแล้ว คดีที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกรณีผู้บาดเจ็บที่ไม่มีความคืบหน้าใดๆ มีเพียงกรณีของผู้เสียชีวิตก็มีเพียง 28 ราย จาก 94 รายเท่านั้นที่มีความคืบหน้าพอให้เห็นบ้างจากการที่คดีเข้าสู่กระบวนการไต่สวนการตายและศาลได้มีคำสั่งออกมาแล้ว ซึ่งภายหลังเกิดการรัฐประหารครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 มีสองเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสลายการชุมนุมปี 2553 ที่จะต้องกล่าวถึง

1. การยกฟ้องนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะและนายสุเทพ เทือกสุบรรณ

เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2557²⁵ ศาลอาญาได้พิพากษายกฟ้องนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีตนายกรัฐมนตรี และนายสุเทพ เทือกสุบรรณ อดีตรองนายกรัฐมนตรี และผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน กรณีที่อัยการสั่งฟ้องในความผิดฐานร่วมกันก่อหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำความผิดหรือฐานฆ่าผู้อื่น และพยายามฆ่า ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288, 80, 83 และ 84 กรณีเมื่อระหว่างวันที่ 7 เมษายน - 19 พฤษภาคม 2553

²⁴ อ้างอิงตัวเลขตามรายงานของศูนย์ข้อมูลประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการสลายการชุมนุมเมษา-พฤษภา 2553

²⁵ "ศาลยกฟ้องคดี "อภิสิทธิ์-สุเทพ" สั่งสลายมือปืน ว่าเป็นอำนาจศาลฎีกาฯ นักการเมือง,"ผู้จัดการ, 28 ส.ค.2557, <http://www.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=9570000098460>, (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 288)

ต่อเนื่องกัน จำเลยทั้งสองได้ร่วมกันกระทำความผิดโดยร่วมกันใช้หรือสั่งการให้เจ้าหน้าที่ หน่วยทหารต่างๆ ใช้อาวุธปืน ชนิดร้ายแรง ปฏิบัติการผลักดัน ควบคุมพื้นที่ เข้าสู่สลายการชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ตามคำสั่ง คอฉ. ซึ่งทำให้มีผู้ถึงแก่ความตาย และบาดเจ็บจำนวนมาก

ศาลพิพากษายกฟ้องด้วยเหตุว่าการกระทำดังกล่าวนั้นก็เกี่ยวพันกับการที่จำเลยทั้งสองใช้อำนาจ ตำแหน่ง หน้าที่ราชการในฐานะนายกรัฐมนตรี และรองนายกรัฐมนตรี รวมทั้ง ผอ.คอฉ. ตาม พระราชกำหนด บริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ด้วย ไม่ใช่การกระทำทางอาญาที่กระทำโดยส่วนตัวหรือนอกเหนือ หน้าที่ราชการ ดังนั้นจึงเป็นการกระทำที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดต่อตำแหน่งราชการด้วย เป็นการกระทำความผิด ที่ควรพิจารณาไปในวาระเดียว ซึ่งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) มีอำนาจไต่สวน และหาก ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดก็ต้องยื่นฟ้องคดีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง ท้องถิ่น ตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 66 และ พระราชบัญญัติว่าด้วย วิธีการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 (1) และประกาศ คณะรักษาความ สงบแห่งชาติ ฉบับที่ 11/2557 และ 24/2557 ที่ ป.ป.ช. มีอำนาจไต่สวนชี้มูลความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่อ ตำแหน่งหน้าที่ราชการ โดยคดีไม่อยู่ในอำนาจของศาลนี้ จึงพิพากษายกฟ้อง และญาติผู้ตายที่เป็นเสียหายไม่อาจเข้า เป็นโจทก์ร่วมได้

คำพิพากษาดังกล่าวส่งผลให้ขณะนี้กระบวนการพิจารณาคดีเหลือเพียงข้อหากระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ราชการเท่านั้น และทำให้คดีล่าช้าไปกว่าเดิม เพราะต้องเริ่มกระบวนการพิจารณาคดีกันใหม่ และญาติของผู้เสียชีวิต ซึ่งเป็นผู้เสียหายโดยตรงก็ถูกกีดกันออกจากคดีไป แม้ว่าจะมีการอุทธรณ์คำพิพากษาโดยทนายความญาติของผู้ เสียชีวิตก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้าใดๆ ในขณะนี้ ล่าสุดมีเพียง ป.ป.ช. เพิ่งได้มีมติให้แจ้งข้อกล่าวหาต่อ นาย อภิสิทธิ์และนายสุเทพเมื่อ 24 ก.พ. 2558 และในขณะนี้เริ่มมีการเรียกพยานบางปากเข้าให้ถ้อยคำต่อองค์คณะไต่ สวน ป.ป.ช. เช่น นายถวิล เปลี่ยนศรี อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ พล.อ.ประวิตร วงษ์สุวรรณ รอง นายกรัฐมนตรีด้านความมั่นคง และพล.อ.อนุพงษ์ เผ่าจินดา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

2. การตั้งคณะกรรมการสอบสวนคดีพิเศษชุดใหม่ในคดีที่เกี่ยวข้องกับการสลายการชุมนุม 2553

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2558 มีรายงานข่าวว่า พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ออกคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 68/2558 ลงวันที่ 2 มีนาคม 2558 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนตำรวจ นำโดย พล.ต.ท.ศรีวรราช รังสิพราหมณกุล ผู้ บัญชาการตำรวจนครบาล ไปร่วมสอบสวนกับนางสุวนา สุวรรณจุฑะ อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ และพนักงาน อัยการ เพื่อวางกรอบแนวทางการสอบสวนในคดี 99 ศพที่ค้างอยู่ให้เสร็จ โดยให้เหตุผลว่าที่ ต้องมีการตั้ง คณะกรรมการสอบสวนในคดีนี้ใหม่เนื่องจากการโยกย้ายและเกษียณอายุราชการออก²⁶

²⁶ “ตร.-กรมสอบสวนคดีพิเศษตั้งทีมสอบสวนคดี 99 ศพ ชุดใหม่,” ประชาไท, 2เม.ย.2558, <http://www.prachatai.com/journal/2015/04/58685>, (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 2558)

โดยคดีที่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการสอบสวนชุดใหม่นี้ บางคดีศาลได้มีคำสั่งไต่สวนการตายออกมาแล้วว่าเป็นการเสียชีวิตจากกระสุนปืนความเร็วสูงที่ยิงมาจากเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น จุฑา ฉายแมน-สยาม วัฒนกุล ถูกยิงเสียชีวิตในถนนดินสอคืนวันที่ 10 เม.ย.2553²⁷ ผู้เสียชีวิตทั้ง 6 ศพในบริเวณวัดปทุมวนารามเมื่อวันที่ 19 พ.ค.2553²⁸หรือกรณีของนายพัน คำกองและด.ช.คุณากร ศรีสุวรรณที่ถูกยิงเสียชีวิตที่ใต้สถานีแอร์พอร์ตลิงค์ราชปรารภในคืนวันที่ 14 พ.ค. 2553²⁹ และอัยการได้สั่งฟ้องนายอภิสิทธิ์และนายสุเทพเป็นคดีอาญาแล้วแต่ศาลได้ยกฟ้องตามเหตุผลที่กล่าวในเบื้องต้น และบางคดีคำสั่งศาลก็ไม่ระบุว่าเกิดจากการกระทำของบุคคลใด

แต่ทั้งนี้สิ่งสำคัญที่จะต้องกล่าวคือในการตั้งคณะกรรมการสอบสวนขึ้นมาใหม่ไม่มีเจ้าหน้าที่ทหารเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการอยู่ด้วยถึง 7 นาย โดยนางสุภา สุวรรณจุฑา อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษให้เหตุผลเพียงว่า “เพื่อมาประสานงานกับทหารที่เกี่ยวข้อง การสอบสวนคดีจะได้มีความคืบหน้าได้อย่างรวดเร็ว”³⁰ ถึงแม้ว่าในการสลายการชุมนุมดังกล่าวนอกจากนายอภิสิทธิ์ ที่มีคำสั่งตั้งคอฉ. และนายสุเทพซึ่งเป็นผู้อำนวยการ คอฉ.แล้ว ก็ยังมีเจ้าหน้าที่ทหารระดับสูงหลายนายที่เข้าร่วมในที่ประชุมวางแผนอยู่ด้วย ซึ่งรวมถึงพล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชาซึ่งในขณะนั้นก็เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และอยู่ในส่วนคุมกองกำลังของ คอฉ.ด้วยเช่นกัน อีกทั้งหน่วยงานที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลักในแต่ละพื้นที่ก็เป็นเจ้าหน้าที่ทหาร กองทัพจึงเป็นคู่ขัดแย้งหลักในเหตุการณ์ดังกล่าวด้วยเช่นกัน

ภายหลังมีคำสั่งดังกล่าวในช่วงสัปดาห์สุดท้ายของเดือนเมษายน 2558 ทางศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนได้รับแจ้งจากกลุ่มผู้บาดเจ็บจากเหตุการณ์สลายการชุมนุมวันที่ 10 เมษายน 2553 เป็นจำนวน 4 คน ว่ามีจดหมายจากกรมสอบสวนคดีพิเศษส่งถึงที่บ้านเพื่อเรียกเข้าให้ปากคำเกี่ยวกับเหตุการณ์ในปี 2553 ที่กรมสอบสวนคดีพิเศษ ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2558

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ถูกเรียกทำให้ทราบว่าเป็นผู้ชุมนุมที่ได้รับบาดเจ็บในวันที่ 10 โดยมีทั้งผู้ที่ได้รับบาดเจ็บเล็กน้อยอย่างการถูกเอากระบอกดีและผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากการถูกยิงด้วยกระสุนปืนความเร็วสูง และเคยลงทะเบียนขอรับเงินเยียวยากับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2555 และเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2555 เห็นชอบให้มีการเยียวยาแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากการชุมนุมทาง

²⁷ “ศาลสั่งการตาย 2 เลือดแดง 10 เมษา หน้าร.ร.สตรีวิทฯ วิถีกระสุนมาจากฝ่าย จนท.,” ประชาไท, 30ก.ย.2556

<http://www.prachatai.com/journal/2013/09/49003>, (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 2558)

²⁸ “ศาลสั่ง 6 ศพวัดปทุมฯ เสียชีวิตจากทหาร-ไม่มีชายชุดดำในที่เกิดเหตุ,” ประชาไท, 6 ส.ค.2556,

<http://www.prachatai.com/journal/2013/08/48039>, (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 2558)

²⁹ “ศาลสั่งไต่สวนการตายคดีแรก “พัน คำกอง”เสียชีวิตจากทหาร,” ประชาไท, 17 ก.ย.2555, <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42676>

และ “ศาลสั่งเป็นคดีที่ 4 “ด.ช.อิชิตา”เหยื่อกระสุน พ.ค. 53 เสียชีวิตจากทหาร,” ประชาไท, 20

ธ.ค.2555, <http://www.prachatai.com/journal/2012/12/44309>, (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 2558)

³⁰ “นปช.งคดี99ศพ,” ข่าวสด, 8 เม.ย.2558,

http://daily.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROd01ERXdOREE0TURRMU9BPT0=§ionid=TURNd01RPT0=&day=TWpBeE5TMHdOQzB3T0E9PQ, (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 2558)

การเมือง พ.ศ. 2548 – 2553 และพวกเขามีความกังวลต่อการถูกเรียกไปให้การในครั้งนี้จะส่งผลให้ถูกจับกุมหรือถูกตั้งข้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในปี 2553 เพราะอยู่ในช่วงการปกครองของรัฐบาล คณะรักษาความสงบแห่งชาติ

เมื่อวันที่ 11-12 พฤษภาคม 2558 ทางศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน ได้ให้เจ้าหน้าที่ติดตามผู้บาดเจ็บ 3 รายที่ถูกเรียกไปให้การที่กรมสอบสวนคดีพิเศษ จึงทราบจากพนักงานสอบสวนของกรมสอบสวนคดีพิเศษว่ามีการเรียกผู้บาดเจ็บจากทั้งเหตุการณ์ในวันที่ 10 เมษายน และเหตุการณ์ในช่วง 13-19 พฤษภาคมจากรายชื่อผู้บาดเจ็บ ทั้งที่ลงทะเบียนขอรับเงินเยียวยาและจากโรงพยาบาลที่รับตัวผู้บาดเจ็บไปรักษา เมื่อสอบถามว่าข้อมูลที่ได้จากการสอบสวนในครั้งนี้จะถูกนำไปประกอบในสำนวนคดีใด กลับไม่ได้รับคำตอบจากพนักงานสอบสวน แต่ได้รับคำตอบว่าไม่เกี่ยวข้องกับสำนวนการเสียชีวิตที่ยังไม่เข้าสู่กระบวนการไต่สวนการตาย และการเรียกบุคคลที่ได้รับบาดเจ็บมาสอบปากคำรอบนี้เพิ่งเริ่มมาได้ไม่ถึงเดือน จากการสังเกตการณ์ระหว่างสอบปากคำผู้บาดเจ็บพบว่าพนักงานสอบสวนเน้นซักถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการบาดเจ็บของผู้ที่ถูกเรียกมาในครั้งนี้

ในการติดตามผู้บาดเจ็บทำให้ได้พบกับผู้บาดเจ็บคนอื่นๆ ที่ถูกเรียกจากกรมสอบสวนคดีพิเศษด้วยเช่นกัน ซึ่งต่างก็มีความกังวลด้วยเหตุผลเดียวกันแม้ว่าในขณะนี้ยังไม่พบว่ามีกรจับกุมหรือตั้งข้อหาผู้ที่มาให้การแต่อย่างใด

โดยสรุปสองเหตุการณ์ดังกล่าว จึงควรติดตามว่าคดีของผู้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตในเดือนพฤษภาคม 2553 ซึ่งเป็นคดีที่เกี่ยวกับการเสียชีวิตของคนจำนวนมากทั้งประชาชนไทยและต่างชาติและยังรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐเองจะมีผู้ได้รับโทษทางอาญาหรือไม่ เมื่อการดำเนินคดีในทางอาญากับผู้มีอำนาจในช่วงเวลาดังกล่าวยุติลง และการตั้งคณะกรรมการสอบสวนชุดใหม่ ก็ยังมีปัญหาอยู่คือว่าคณะกรรมการสอบสวนชุดใหม่นี้ถูกตั้งขึ้นในรัฐบาลของคณะรัฐประหาร ซึ่งหัวหน้าคณะรัฐประหารพล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา รวมถึงเจ้าหน้าที่ทหารระดับสั่งการหลายคนในคณะฯ ก็เข้าร่วมการปฏิบัติการครั้งนั้นด้วย และเดิมคดีที่เกี่ยวข้องกับการเสียชีวิต เจ้าหน้าที่ทหารทั้งในระดับปฏิบัติและสั่งการก็ได้ถูกยกเว้นไม่ต้องถูกดำเนินคดี เพราะถูกอ้างว่าต้องกันเอาไว้เป็นพยาน

สรุป

แม้ภายหลังรัฐประหารปี 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติจะพยายามแสดงบทบาทเป็นคนกลางในการเข้ามาเพื่อแก้ไขปัญหาของประเทศ รวมถึงปัญหาความขัดแย้งและสร้างความปรองดองสมานฉันท์ แต่เหตุการณ์ในปี 2553 ที่ผ่านมากองทัพได้เป็นส่วนหนึ่งของคู่ขัดแย้ง จนไม่อาจเรียกได้ว่ากองทัพเป็นคนกลางในการแก้ไขปัญหาได้อีก และตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา ประชาชนที่ถูกจำกัดเสรีภาพไปจนถึงถูกดำเนินคดีนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นประชาชนที่มีแนวคิดไม่ตรงกับกองทัพหรือคณะรักษาความสงบแห่งชาติจึงเกิดปรากฏการณ์ในการเรียกตัวบุคคลเพื่อไป “ปรับทัศนคติ” ให้ตรงกับแนวคิดของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

เมื่อพิจารณาภาพรวมสถานการณ์สิทธิมนุษยชน 1 ปี หลังการรัฐประหาร ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่าประชาชนถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออก ทั้งการแสดงออกทางการเมือง การเรียกร้องการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาปากท้อง หรือการคัดค้านโครงการพัฒนาต่างๆ ประชาชน

ยังถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของประเทศ ขาดหลักประกันในสิทธิเสรีภาพ และไม่ได้รับสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม เนื่องจากเจ้าหน้าที่ทหารได้เข้ามาแทรกแซงในกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่การควบคุมตัว การตั้งข้อกล่าวหา การสอบสวน การส่งฟ้องและการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร ซึ่งทำให้กระบวนการยุติธรรมขาดความเป็นอิสระและเป็นกลางจนอาจเรียกได้ว่าเป็น “กระบวนการยุติธรรมลายพราง” ซึ่งกระบวนการดังกล่าวไม่อาจนำไปสู่การแสวงหาหรือลงโทษผู้กระทำความผิดที่แท้จริง รวมถึงนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งที่ยังคงเรื้อรังอยู่ในสังคมไทยได้

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนจึงขอยืนยันให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ

1. ยกเลิกและยุติการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร
2. ยกเลิกและยุติการใช้อำนาจตามมาตรา 44 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557
3. ให้คืนอำนาจสู่ประชาชนโดยเร็ว จัดให้มีการเลือกตั้งและมีการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งมีที่มาจากประชาชน

ด้วยความเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน